

morali sicut in cæteris, nonnisi puræ rationis dictamen admittunt.

De legibus positivis fusius agitur in *Theologia*.

CAPUT SECUNDUM.

DE BONARUM ET MALARUM ACTIONUM PRINCIPIIS.

Principia actionum moralium sunt velut fontes e quibus bonitas et malitia earumdem oriuntur: tria sunt hujusmodi principia, scilicet, intellectus, libertas et voluntas.

De intellectu et facultatibus ad eum pertinentibus tractavimus in *Metaphysica*. Libertatis humanæ existentiam ibidem astruximus.

Certum est 1° præviam requiri cognitionem intellectus ad bonitatem aut malitiam moralem actionum humanarum constituendam; ubi enim nulla est advertentia, nulla est actio humana, sed automatis operatio, ut patet.

Certum est 2° libertatem necessariam esse ut actiones hominis sint morales. Nulla enim actio moraliter bona vel mala esse potest ex parte hominis nisi sit ipsius: atqui nulla actio proprie est hominis et ipsi imputabilis, nisi ex libertate procedat. Actio enim necessario peracta, non tribuenda est agenti sed primariæ causæ illum ad agendum determinanti. Ergo, etc.

Certum est 3° solam voluntatem esse causam et sedem peccati, quia sola voluntate homo legi Dei adversatur. Est pariter causa et sedes virtutis, cum homo propria voluntate ad sectandum bonum morale determinetur. Voluntas sic intellecta est libertas humana in exercitio.

Duplici modo *voluntas* considerari potest in actu, scilicet ut volens simpliciter, vel ut volens libere; ipsius operatio dicitur *voluntarium*, quod ideo duplex est: unum dicitur voluntarium simpliciter et alterum voluntarium liberum. Voluntarium *simpliciter* est

illud quod fit cum advertentia intellectus et secundum voluntatis inclinationem: voluntarium *liberum* requirit insuper deliberationem. Hinc omne liberum est voluntarium, sed non vice versa: sic felicitatem nostram in genere voluntarie quærimus, non vere libere.

Cum autem ad merendum aut demerendum proprie dicta requiratur libertas, solum voluntarium liberum actionum humanarum est principium.

Dividitur adhuc 1° in directum et indirectum. Voluntarium est *directum*, quando aliquid in se et positive intenditur ab agente; v. g., si quis sciens et volens alterum occideret; illud vero dicitur voluntarium *indirectum* quod non fuit volitum in se, sed in causa cujus est effectus; v. g., aliquis catapultam versus urbem explodit, solam recreationem intendens, et hominem occidit: certe homicidium istud merito ei imputatur ut actus; volitum enim fuit in causa. Non autem illi imputatur ut peccatum, nisi eventum præviderit, aut si aliqua circumstantia prævidere debuerit.

Dividitur 2° in perfectum et imperfectum. *Perfectum* est quando nullam involvit aut supponit voluntatis repugnantiam; contra vero est *imperfectum*, si cum aliqua voluntatis repugnantia sit conjunctum; v. g., quando mercator, timore naufragii pulsus, merces suas projicit in mare.

Itaque voluntarium liberum sæpe minui et aliquando omnino tolli potest: causæ autem quæ præcipue in illud influere queunt, sunt 1° coactio, 2° metus, 3° error et ignorantia, 4° passiones, de quibus aliquid seorsim dicitur in tractatu *de Actibus humanis*.

CAPUT TERTIUM.

DE REGULIS QUIBUS ACTIONES BONÆ A MALIS SECERNI POSSUNT.

Constat, ex dictis, dari actiones bonas et alias

malas, earumque discrimen in essentia rerum fundari. Certum est nos teneri cunctas actiones malas devitare, quia repugnat aliquid essentialiter malum fieri licitum; non vero omne bonum peragere, hoc enim impossibile est. Unde præceptum de vitando malo est negativum et universale, dum præceptum de faciendo bono est affirmativum et particulare. Prius obligat semper, sed non pro semper.

Hic expendendum foret in tribus articulis, 1° quid sit bonitas et malitia actionum humanarum; 2° an omnes ita sint bonæ vel malæ ut nulla sit indifferens; 3° undenam bonitas vel malitia earum desumenda sit. Verum ne eadem repetere cogamur, hæc iterum ad tractatum *de Actibus humanis* remittimus.

DISSERTATIO SECUNDA.

DE ACTIBUS HUMANIS IN SPECIE.

Sub triplici respectu homo moraliter agens considerari potest, scilicet, relative ad Deum, relative ad seipsum et relative ad alios homines. Unde triplicis generis distinguuntur officia ejus specialia, et in triplici capite de illis tractaturi sumus.

CAPUT PRIMUM.

DE OFFICIIS HOMINUM ERGA DEUM.

Non est dubium quin homo beneficiis a Deo cumulatus, primos aspectus suos ad ipsum convertere debeat, et statim expendere quibus officiis erga illum teneatur.

Complexio hujusmodi officiorum dicitur religio vel cultus Deo exhibendus.

Necessitatem religionis variis modis impugnant increduli. Alii enim dicunt Deum esse majorem ut officiis nostris honoretur, et negant quemlibet cultum ipsi exhibendum esse. Alii necessitatem cultus interni admittentes, cultum externum rejiciunt; alii cultum externum, non vero publicum aut nomine societatis exhibitum admittunt; alii denique dicunt gubernia recte instituta omnes religiones æqualiter tolerare, nulli specialiter favere teneri, et unumquemque religionem patriæ sequi debere, ita ut sit mahumetanus apud Mahumetanos, judæus apud Judæos, christianus apud Christianos, catholicus apud Catholicos, etc.

His notatis, præsens caput in tres dividemus articulos: primus erit de religionis necessitate; secundus, de religionis naturalis insufficientia; et tertius, de indifferentia circa religiones.

ARTICULUS PRIMUS.

DE NECESSITATE RELIGIONIS.

Duplex erit hujus articuli paragraphus: in 1° necessitatem religionis adstruemus ex Dei et hominis natura; in 2° dicemus de religione relative ad societatem et homines privatos.

§ I.—Necessitas religionis ex natura Dei et hominis adstructa.

Deo debitum esse cultum, tum internum, tum externum, tum publicum et solemnem, demonstrantes, eo ipso ostendemus ex natura Dei et hominis necessitatem religionis in genere. At triplicem Deo debitum esse cultum, internum, scilicet, externum et solemnem, per sequentes probationes ostensuri sumus.

PROPOSITIO PRIMA.

Deo debetur cultus internus.

Prob. Scriptura sacra, consensu hominum, et ratione: